

суддів України та Вищої ради юстиції, які займаються питаннями підготовки суддівських кадрів, здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів та інше. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 3 ст. 100) Вища кваліфікаційна комісія суддів України, та Закону України «Про Вищу раду юстиції» (ч. 2 ст. 2) Вища рада юстиції мають право самостійно приймати регламенти, що визначають порядок їх роботи. На наш погляд виключення для Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів робити не треба і вона повинна мати право самостійно визначати порядок своєї роботи.

Якщо проаналізувати порядок формування складу Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, то ми побачимо, що з 11 осіб, які входять до її складу, (а) п'ять осіб повинні бути прокурорами призначатися всеукраїнською конференцією працівників прокуратури, (б) дві особи (вчені) призначаються з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ, (в) одну особу (адвокат) призначається з'їздом адвокатів України, (г) три особи призначаються Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини за погодженням з комітетом Верховної Ради України, до предмету відання якого належить організація та діяльність органів прокуратури. Такий склад дійсно не дає можливості віднести Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію прокурорів до органів прокурорського самоврядування, оскільки з 11 її членів лише 5 є прокурорами, обраними прокурорами. Якщо порівнювати с відповідними органами судової влади, то у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України з 14 членів 8 є судьями, які обираються суддівським корпусом, а з 20 членів Вищої ради юстиції судьями повинні бути 11 осіб.

Таким чином, враховуючи наукові позиції щодо природи самоврядування, норми нового Закону та порівнюючи вже із сталими традиціями функціонування органів суддівського самоврядування, ми можемо прийти до певних висновків.

По-перше, прокурорське самоврядування має бути ефективною формою вирішення питань внутрішньої діяльності прокурорів та захисту їхніх професійних інтересів. Органи прокурорського самоврядування повинні активно реагувати на будь-які прояви втручання в діяльність працівників прокуратури, а також на порушення їх прав і гарантій їхнього правового статусу.

По-друге, в якості найближчих напрямків покращення роботи органів прокурорського самоврядування можна назвати такі: 1) формування складу з урахуванням розвитку системи органів прокуратури; 2) з метою підвищення ефективності роботи створення постійно діючого апарату при органах прокурорського самоврядування із відповідним матеріально-технічним забезпеченням; 3) створення можливості реалізації самоврядування на рівні окремої прокуратури; 4) розширення повноваження у сфері вирішення питань внутрішньої діяльності.

Заботін В. В.,

аспірант кафедри цивільного процесу, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У РІШЕННЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Право на справедливий судовий розгляд, передбачене п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – Конвенція), отримало широке тракту-

вання у прецедентній практиці Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ). Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 № 3477-IV зазначено, що Конвенція і практика ЄСПЛ визнаються джерелом цивільного процесуального права та підлягають застосуванню судом при вирішенні цивільних справ.

Виходячи із рішень ЄСПЛ, зміст права на справедливий судовий розгляд включає й право на доступ до суду, яке не є абсолютним і може бути обмежено, але таким чином, щоб це обмеження переслідувало законну ціль чи було дотримано розумне співвідношення пропорційності між вжитими засобами та досягнутою для цього метою. Водночас, забезпечуючи право доступу до суду, у держави залишається певна свобода вибору засобів, які мають бути використані з цією метою, зокрема, запровадження системи правової допомоги. Однак можуть бути використанні інші засоби, наприклад, запровадження спрощених процедур. Таким чином, право на правову допомогу можна розглядати як складову права на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 Конвенції).

Аналіз рішень ЄСПЛ дає можливість зробити висновок, що хоча, як вище зазначено, у держави залишається свобода вибору засобів для забезпечення права на доступ до суду, але вона має враховувати вимоги, сформульовані у рішеннях ЄСПЛ. По-перше, особа повинна мати право скористатися правовою допомогою. При цьому держава зобов'язана надавати таку допомогу у наступних випадках: коли право на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 Конвенції) неможливо практично реалізувати іншим способом; національне законодавство щодо певних категорій справ закріплює необхідність мати юридичного представника (адвоката) («*Airey v. Ireland*») чи якщо заявнику протистоїть професійний юрист («*Bertuzzi v. France*»); складність справи (включаючи відповідний закон) або відповідні процедури вимагають цього («*Airey v. Ireland*»). При чому серед умов її отримання, враховуючи конкретні факти та обставини, можна виділити: важливість об'єкту судового захисту, можливість особисто представляти себе та перспективи позитивного результату для заявника («*Steel and Morris v. The United Kingdom*»). Поміж механізмів забезпечення правової допомоги виділяють, в тому числі, й безоплатну правову допомогу. У цілому, її система має бути якісною, тобто передбачати механізми відбору справ, захищати від свавілля тощо («*Pedro Ramos v. Switzerland*», «*Essaadi v. France*», «*Webb v. The United Kingdom*» та ін.).

Проводячи паралель з національним законодавством, слід зазначити, що ст. 39 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 № 1618-IV (надалі – ЦПК України) містить випадки обов'язкової участі представника у справі, зокрема щодо малолітніх, недієздатних, безвісно відсутніх та ін.. Відповідно їхні інтереси можуть представляти законні представники, тобто батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, які визначені законом. При цьому якщо в особи, включеної до вищезазначеної категорії немає законного представника, то суд своєю ухвалою призначає останнього та залучає його до участі у справі як законного представника такої особи (ч. 1 та 2 ст. 43 ЦПК України). Крім того, враховуючи майновий стан або належність до категорії найбільш вразливих осіб, вона може отримати вторинну безоплатну правову допомогу (ст. ст. 13 та 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI).

По-друге, за особою має залишатися право захищатися самостійно чи представляти свої інтереси особисто. Як приклад, у справах «*McVicar v. United Kingdom*» та

«*P., C. and S. v. United Kingdom*» ЄСПЛ вказав, що у разі відсутності у сторін юридичного представника (адвоката), вони не повинні позбавлятися права захищатися самогужки. Це означає, що така сторона може висувати аргументи на підтримку своїх тверджень. При цьому ззовні повинно забезпечуватися справедливе відправлення правосуддя та враховуватися конкретні навички та знання сторони, які дозволяють їй ефективно захищатися. В свою чергу, виходячи з положень норм ст. 38 ЦПК України передбачено, що «сторона, третя особа, особа, яка відповідно до закону захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, а також заявники та інші заінтересовані особи в справах окремого провадження (крім справ про усиновлення) можуть брати участь у цивільній справі особисто або через представника». Таким чином, можна казати про те, що кожній особі забезпечено право під час розгляду та вирішення її справи захищатися особисто.

По-третє, особа повинна мати право отримати зменшення, відстрочку, розстрочку чи звільнення від сплати судових витрат, якщо вона не може їх оплатити. Так, у справі «*Kreuz v. Poland*», ЄСПЛ наголосив, що самі по собі вимоги про сплату судових витрат у цивільному судочинстві не можуть розглядатися як такі, що в принципі суперечать праву на справедливий судовий розгляд (п. 1 ст. 6 Конвенції). В будь-якому разі розмір судових витрат слід оцінювати з урахуванням конкретних обставин справи, можливості заявника сплатити таку суму та залежно від стадії провадження у справі, коли у заявника виник обов'язок щодо сплати цих витрат. Це є важливими чинниками при визначенні того, чи скористалася така особа своїм правом доступу. Більш того, держава має забезпечити належний баланс між інтересами держави щодо отримання судових витрат та правом заявника на розгляд його справи у судовому порядку («*Jedamski and Jedamska v. Poland*»). Відповідно до чинного законодавства, зокрема, ст. ст. 2, 5 та 8 Закону України «Про судовий збір» від 08.07.2011 № 3674-VI та ст. 82 ЦПК України, можливість отримати зменшення, відстрочку, розстрочку чи звільнення від сплати судових витрат залежить від майнового становища особи, категорії справи та віднесення особи до певної групи. Однак, на наш погляд, виходячи з практики ЄСПЛ, зазначені механізми мають бути ефективними. Вони повинні передбачати додаткові критерії фінансового характеру, які дозволяють визначити майновий стан особи таким, що дає можливість їй отримати зменшення, відстрочку, розстрочку чи звільнення від сплати судових витрат («*Ilbeyi Kemaloglu and Meriye Kemaloglu v. Turkey*»).

По-четверте, у деяких рішеннях ЄСПЛ розглянув участь прокурора у цивільному судочинстві, зазначивши, що як виняток, останній може допускатися до участі у судовому розгляді з метою захисту прав уразливих груп (дітей, інвалідів та ін.), які вважаються неспроможними захистити свої інтереси самостійно тощо («*Batsanina v. Russia*», «*Korolev v. Russia*», «*Menchinskaya v. Russia*» та ін.). Це певною мірою можна розглядати як забезпечення надання правової допомоги, але при цьому така участь не повинна порушувати балансу між приватними та державними інтересами, а також рівноправності сторін. Аналіз ст. 45 ЦПК України дозволяє виділити широке коло суб'єктів, зокрема, й прокурора, які наділені певними повноваженнями щодо сприяння у реалізації правової допомоги.

На підставі вищенаведеного можна зробити висновок, що Україна, передбачивши систему надання правової допомоги, потребує її законодавчого доопрацювання з урахуванням прецедентної практики ЄСПЛ для належного та ефективного забезпечення права на доступ до суду. Вказане дозволить зменшити порушення положень п. 1 ст. 6 Конвенції.